

Pettävällä pohjalla

Kuntatalous on luultua huonommassa tilassa. Edes suurten kaupunkien tulo- ja rahoituspohja ei ole kunnossa. SK:lle tehty selvitys kaikista kunnista paljastaa, että moni on sukeltanut jo liian syväle.

Teksti **Eeva-Liisa Hynynen**
Grafiikka **Hannu Kyyriäinen**

Finanssikriisin alla kuntien verotulot kasvoivat ja suuret kaupungit ehtivät kirjata tilinpäätöksiinsä komeita ylijäämiä. Yleisesti on oletettu, että niillä olisi nyt vanhat taloudelliset puskurit. Todellisuudessa suurkaupunkien puskurit ovat kiinni seinissä ja katoissa. Jatkuva väestökasvu on vaatinut investointeja, ja nyt niitä rahoitetaan jo valtaosin velkarahalla.

Yllättävä tieto perustuu laajaan tilastoaineistoon, jonka ovat Suomen Kuvalehdelle työstäneet Kuntaliiton kehityspäällikkö **Oiva Myllyntaus** ja tilastotutkija **Heikki Pukki**. Se kertoo Manner-Suomen kuntien taloudesta erilaisten "ranking-listausten", aikasarjojen sekä ristiintaulukointien kautta.

Kun koko maan kuntatalouden sanotaan voivan hyvin tai huonosti, puhutaan todellisuudessa suurista kunnista. Kymmenkunta suurinta määrittää kuntatalouden suunnan, Helsingin, Espoon, Tampereen, Vantaan, Turun ja Oulun johdolla.

Tilasto kuntatalouden tasapainosta vuosina 1988–2009 ei jätä tulkinnan varaa. Vuoden 2003 lopulta kuntien tulo- ja rahoituspohja on kääntynyt alijäämäiseksi. Rahoitusvajetta kuvaava punainen käyrä sukeltaa jyrkässä kulmassa kohti kaakkoa, ja vuoden 2009 loppuun mennessä kunnien rahoitusvaje oli kasvanut jo 5,4 miljardiin euroon.

Samainen tilasto osoittaa, että kunnat onnistuivat kohtuullisen hyvin taloudenpidossaan vielä 1980- ja 1990-luvuilla, jopa lamavuosina.

"Mutta 1990-luvulla kertynyt tulo- ja rahoitusjäämä syötiin jo vuoden 2003 loppuun mennessä. Sen jälkeen tulo- ja rahoitusvajetta on kunnissa ja kuntayhtymissä kertynyt vuosi vuodelta lisää tuohon lähes kuuteen miljardiin euroon", Oiva Myllyntaus selvittää.

Liian rajuja investointeja

Kasvava vaje on katettu lisääntyvällä lainanotolla. Kuntien ja kuntayhtymien lainakanta oli vuoden 2002 lopussa 4,8 miljardia euroa, mutta viime vuoden lopulla jo 10,9 miljardia.

"Velkaa on otettu lähestulkoon kertynyt vajeesta vastaava määrä."

Tulo- ja rahoitusvajeen pitäisi näkyä kuntien tasekirjoissa talouden puskureiden sulamisena, mutta näin ei ole tapahtunut.

"Se johtuu alimitoitettusta poistotasosta suhteessa massiiviseen investointitasoon, mutta myös siitä, ettei kuntien peruspääomaa ole vahvistettu samassa suhteessa kuin kunnan pääomaa on sidottu käyttömääränsä mukaisesti ja pitkäaikaisiin sijoituksiin", Myllyntaus analysoi.

Kunta-alan lähes kymmenen miljardin euron taloudelliset puskurit eivät olekaan käytettävissä toiminnan rahoitukseen.

"Ne on jo sidottu rakennuksiin, teknisiin verkostoihin ja pääomasijoituksiin kuntien tytäryhteisöihin", Myllyntaus jatkaa.

Kuntatalouden investoinneista, ylijäämäpuuskureista sekä yhä suuremmissa määrin tulo- ja rahoitusvajestakin valtaosa on suurten kaupunkien vastuulla.

"Kahdeksalla suurimmalla yli 100 000 asukkaan kaupungilla on taseissaan kuntien ylijäämistä ja muista talouden pusku-

reista peräti 66 prosenttia eli 6,5 miljardia euroa. Vastaavia likvidejä pääomia ei välttämättä löydy. Väestönkasvu on pakottanut suuret kaupungit investoimaan tuloihinsa nähden liian rajusti."

Kuntien pärjääjät

Kuntatalouden kokonaiskuvan lisäksi Oiva Myllyntaus ja Heikki Pukki ovat tarkastelleet kutakin Suomen kuntaa. Ristiintaulukoimalla kuntien omavaraisuusasteet sekä kertyneet yli- ja alijäämät he ovat asemoineet kaikki Manner-Suomen kunnat talouskuntansa perusteella yhdeksään eri kategoriaan.

Kärjessä ovat Kaskinen, Eurajoki, Oulu, Kauniainen sekä Kurikka. Viiden kärki ei yllätä Kuntaliiton asiantuntijoita: taustalta löytyy metsäyhtiöiden ja ydinvoimaloiden yhteisveroja sekä pörssiyritysten osinkotuloja tai veronmaksukykyisiä kuntalaisia. Parhaaseen A-ryhmään kipuaa kaikkiaan 79 kuntaa.

Jos täysin terveen talouden pääsyaatimus on se, että kunnan vuosikatteella on kyettävä kattamaan poistot, joukkoon on vielä vähemmän tunkua. Kaikkina 2000-luvun vuosina tähän kerhoon on suoriutunut vain neljä kuntaa: Kerava, Luumäki, Oulu ja Rauma.

Kuntatalouden asiantuntijat väittelevät ajoittain vuosikatteen, poistojen ja investointien suhdetta kuvaavien tunnuslukujen kelpoisuudesta.

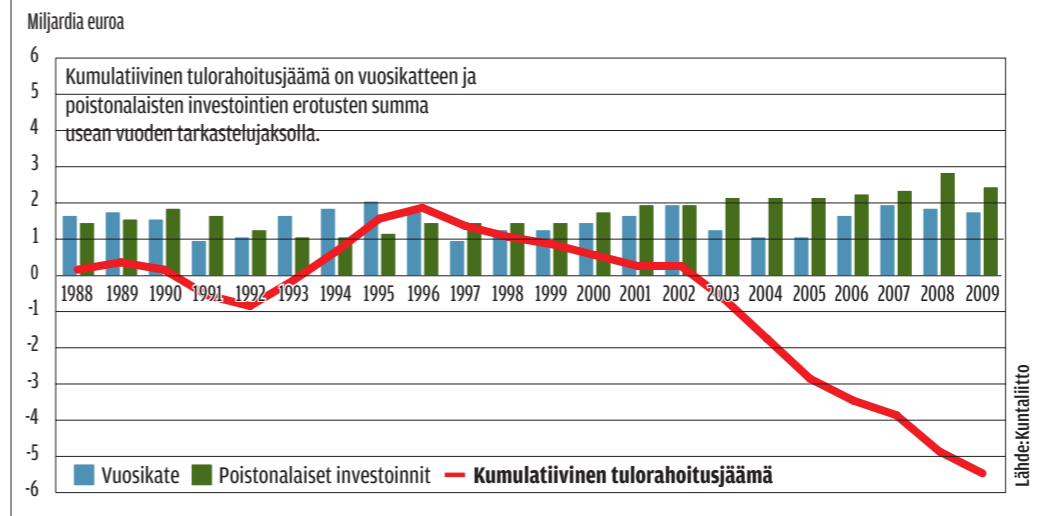
Oiva Myllyntauksen mielestä muuttajat ovat toimivia kuntatalouden ja kuntien palvelutason kuvaajina. Vuosikatteella eli kunnan tulo- ja rahoituspohjalla olisi kyettävä rahoittamaan poistonalaiset investoinnit tuotantovälineisiin, joilla kunta tuottaa palvelunsa.

"Jokaisen sukupolven pitäisi kyetä korvaamaan kuluvat tuotantovälineet eikä siirtää korjaus- ja rahoitusvastuuta tuleville sukupolville. Nämä tilastot vahvistavat, että rahoitusvastuuta siirretään nyt jälkipolville", Myllyntaus tiivistää.

...ja putoajat

Heikoimmasta kategoriasta löytyvät kunnat, joiden omavaraisuus on romahtanut

KUNTIEN TALOUDEN TASAPAINO

MANNER-SUOMEN KUNTIEN TALOUDELLINEN TILANNE

Kunnat omavaraisuusasteen ja kertyneen yli-/alijäämän (€/asukas) perusteella vuonna 2009

Luokka 1: Taseessa kertynyttä ylijäämää, tulo- ja rahoituspohja hyvä, ei kohtuutonta velkaa, korkea omavaraisuus.

Luokka 9: Taseessa kertynyttä alijäämää, tulo- ja rahoituspohja heikko, omavaraisuus reilusti alle 50 prosenttia, isoja velkoja.

Omavaraisuusaste, %	Kertynyt yli-/alijäämä Hyvä > 300 €/as.	Kertynyt yli-/alijäämä Tyydyttävä = 0–300 €/as.	Kertynyt yli-/alijäämä Heikko < 0 €/as.	Yht.
Hyvä >66 %	1. VAKAAT JA ONNEKKAAT	2. KESKILUOKAN PÄRJÄÄJÄT	3. TAANTUMISEEN SOPEUTUNEET	
	Kaskinen 8 348	Nurmes 300	Säkylä -607	
	Eurajoki 4 296	Lemi 295	Pielavesi -340	
	Oulu 3 712	Närpiö 289	Sotkamo -156	
Kauniainen 3 584	Myrskylä 255	Savonlinna -78		
Kurikka 3 060	Kempele 228	Isalmi -52		
Yhteensä 79 kpl	Yhteensä 15 kpl	Yhteensä 5 kpl	99	
Tyydyttävä 50–66 %	4. TALOUS TAITEKOHDASSA	5. NÄKÖPIIRISSÄ HEIKKENEVÄÄ	6. LUISUN PARTAALLA	
	Kannonkoski 3 941	Heinola 264	Puumala -991	
	Petäjävesi 2 279	Pieksämäki 263	Artjärvi -707	
	Kyyjärvi 2 219	Huittinen 250	Hyrnsalmi -665	
Naantali 2 215	Keuruu 241	Urjala -611		
Pyhäjoki 2 012	Padasjoki 233	Toivakka -536		
Yhteensä 71 kpl	Yhteensä 32 kpl	Yhteensä 31 kpl	134	
Heikko <50 %	7. INVESTOINTILOUKUSSA	8. VELKALASTISSA	9. KRIISISSÄ	
	Porvoo 1 079	Kolari 279	Utsjoki -3 022	
	Pornainen 781	Hattula 262	Ylämaa -1 906	
	Kruunupyö 752	Muurame 229	Lavia -1 854	
Kontiolahti 744	Kaarina 219	Utajärvi -1 203		
Vantaa 663	Loppi 197	Hanko -1 200		
Yhteensä 23 kpl	Yhteensä 17 kpl	Yhteensä 59 kpl	99	
Yhteensä	173	64	95	332

Mihin ryhmään kotikuntasi kuuluu? Katso Suomenkuvalehti.fi.

KUNTATALOUDEN TUNNUSLUVUT

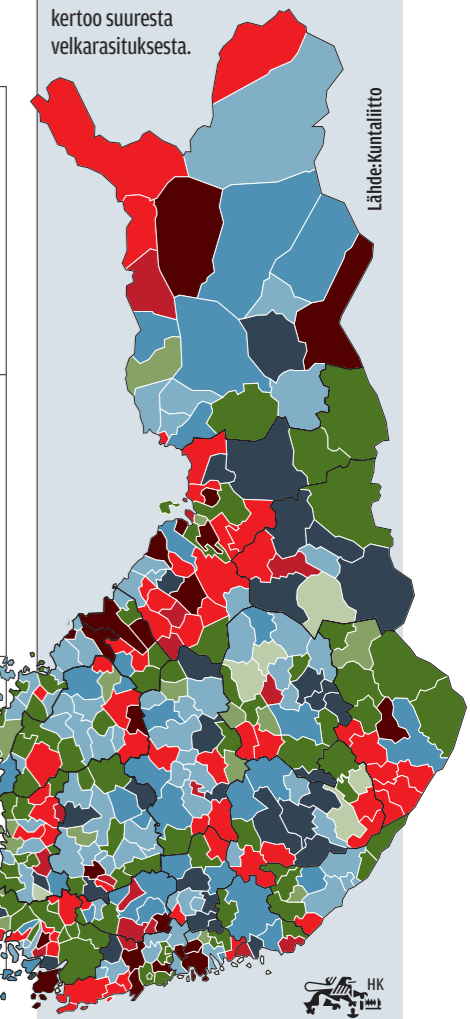
Vuosikate: Kertoo tulo- ja rahoituksen riittävydestä. Paljonko kunnalle jää pakollisten menojen jälkeen rahaa investointeihin, sijoituksiin ja lainan lyhennyksiin?

Vuosikate prosenttia poistoista: Tulo- ja rahoitus on riittävä, kun tunnusluvun arvo on 100 %. Tulo- ja rahoitus on ylijäämäinen, jos vuosikate ylittää poistot, ja alijäämäinen, jos vuosikate alittaa poistot. Tämä pätee vain, jos kunnan poistotaso vastaa kunnan poistonalaisen investointien keskimääräistä tasoa.

Poistonalaiset investoinnit: Investointeja kunnan palvelutoiminnassa kuluviin tuotantovälineisiin kuten rakennuksiin, teknisiin verkostoihin, koneisiin ja kalustoon.

Tulo- ja rahoitusjäämä: Vuosikatteen ja poistonalaisen investointien erotus.

Omavaraisuusaste: Mittaa kunnan vakavaraisuutta, alijäämän sietokykyä ja selviytymistä sitoumuksista. Hyvänä tasona voidaan pitää 70 %:n omavaraisuusastetta. Alle 50 %:n omavaraisuus kertoo suuresta velkarasituksesta.

alle 50 prosentin ja taseessa on kertynyttä alijäämää. Tällaisia kuntia on 59. Vankimmin kriisikunnan kriteerit täyttävät Utsjoki ja Ylämaa, joka on jo liitetty Lappeenrantaan tämän vuoden alusta. Viisikkoon mukaan mahtuvat myös Lavia, Utajärvi ja Hanko.

Viiden kärki on ehtinyt vierailla myös valtiovarainministeriön kriisikuntien listalla, joka noukkii kunnat selvittelymenetelyynsä kuuden eri taloustunnusluvun tai vaihtoehtoisesti kertyneen tuntevan alijäämän perusteella. Kutsun on saanut vuodesta 2006 lähtien 39 kuntaa, joista 18 on ehtinyt tehdä päätöksen kuntaliitoksesta.

Ministeriön menettely varmistaa, että 1990-luvulla talouskatastrofiin ajautunut Karkkila jäisi lajinsa viimeiseksi. Menettelyn tarkoitus on myös vakuuttaa kansainväliset luottoluokittajat siitä, että julkinen sektori on luottokelpoinen.

Myllyntauksen ja Pukin taulukoinnissa kriisikunnan kriteerit ovat herkemmat ja laukeavat nopeammin kuin ministeriön järjestelmässä. Myllyntaus painottaa, että kunnan hälytyskellojen pitää soida, kun taseessa on kertynyttä alijäämää ja omavaraisuusaste on pudonnut alle 50 prosentin. Silloin on jo kriisi.

Kriisikunnaksi vaihteittain

Seuraavallekin kierrokselle valtiovarainministeriön selvittelymenettelyyn riittää kandidaatteja.

Neljäntoista uuden ehdokkaan kärjestä löytyy Honkajoki, jolla oli vuonna 2009 kertynyttä alijäämää 988 euroa asukasta kohden ja omavaraisuusaste oli romahtanut 33 prosenttiin.

Usein kriisikunta on taantuvan alueen muutaman tuhannen asukkaan muuttotappiokunta, jonka väestö ikääntyy. Talouden romahdusta kunta saattaa toisinaan selittää jopa yksittäisten kuntalaisten vakavilla sairastumisilla.

”Kuntaliitos on ehkä nopein tie ulos, mutta sekään ei auta kaikkia.”

Kuntatalouden asiantuntijat eivät selitystä niele: ellei kunnalla ole puskureita äkillisten tilanteiden varalle, heidän mielestään on jo kiire arvioida, onko kyseessä elinkelpoinen kunta.

Kriisikunnaksi pudotaan vaihteittain. Yleensä ensimmäiseksi heikkenee tulorahoitus.

”Siihen kunta reagoi ottamalla lainaa. Kun lainanotto kasvaa, omavaraisuusaste heikkenee, ja se kiihdyttää alijäämän kertymistä. Kun alijäämää ja velkaa kertyy riit-

tävästi, kunta on jo kriisikunta”, Oiva Myllyntaus summaa.

Riskivyyhykkeessä ovat myös kunnat, jotka löytyvät Myllyntauksen ja Pukin kategoriasta ”velkalastissa”. Niillä on kertynyttä ylijäämää, mutta heikko omavaraisuusaste. Tulopohja on siis vielä kunnossa, mutta velkalasti on raskas.

”Tällainen yhtälö voi toteutua esimerkiksi voimakkaasti kasvavilla kunnilla. Investoidaan velaksi ja uskotaan, että tulopohja kestä.”

Velkalastissa uivat muun muassa Porvoo, Pornainen, Kruunupyö, Kontiolahti sekä Vantaa. Voimallisen väestökasvun kuntia viisikosta ovat olleet 2000-luvulla kaikki muut paitsi Kruunupyö.

Tilastoaineisto kertoo myös, mitä kuuluu vuoden 2003 kriisikunnille vuoden 2009 tilinpäätösten valossa: 19 kunnasta peräti kymmenen on ajautunut kuntaliitoksiin, seitsemän on yhä ahtaalla ja vain Savukoski sekä Kolari ovat onnistuneet nousemaan plusmerkkisille tunnusluville.

Kriisikunnista osa on sellaisia, joita voisi luonnehtia kroonisen alijäämän kunniksi. Tällaisia ovat esimerkiksi Utsjoki, Lavia, Utajärvi, Hanko, Kesälahti ja Ähtäri. Ne kirjjasivat alijäämää jo vuonna 2003.

”Keinot suoriutua vakavasta kertyneestä alijäämästä ja tuntuvaasta velkataakasta ovat sittenkin vähissä. Kuntaliitos on ehkä nopein tie ulos, mutta sekään ei auta kaikkia. Kriisikunnat Pohja ja Karjaa ovat vetäneet Tammisaaren mukanaan aikamoisiin talousvaikeuksiin uudessa Raaseporin kunnassa”, Myllyntaus sanoo.

Vuoden 2009 tilinpäätösten mukaan 99 kunnan omavaraisuusaste on pudonnut alle 50 prosentin. Vuonna 2000 tällaisia kuntia oli vain 32. Lisäksi peräti 95 kunnalla on jo kertynyttä alijäämää taseissaan. Koko joukko kuntia siis elää ahdingossa ja syö jo velaksi. **SK**

Miten olisi muuttotulli?

 Koska kriisiytyvä kunta on usein muuttotappiokunta, talouttahan voisi kohentaa määräämällä pois muuttaville tullimaksun. Tai ainakin ajatuksella voi huvitella.

Jos lähtötullina olisi maksettava oma osuutensa vanhan kotikunnan veloista, Hangosta lähtiessään nelihenkinen perhe pulittaisi kuntarajalla yli 20 000 euroa. Lainaa kun on kullekin hankolaiselle kertynyt 2009 tilinpäätökseen hurjat 5 117 euroa.

Yli 4 000 euroa per nuppi joutuisi maksamaan jättäes-

sään Reisjärven, Raahen, Haapajärven, Pietarsaaren, Kotkan, Ylämaan, Kannonkosken tai Virolahden.

Ilmaiseksi pääsisi pois vain velattomista kotikunnista: Harjavallasta, Juuasta, Kuortaneelta, Luumäeltä, Rautjärveltä, Tuusniemeltä ja Valtimosta.

Velattomuus ei toki ole itseisarvo, sillä kunnan ensisijainen tehtävä ei ole olla velaton vaan tuottaa palveluita. Silti ajatusleikki laittaa miettimään: Kun jättivelka on kunnan, kenen se on ja kuka kantaa lopulta vastuun? ■

Kuinka suuri on sinun osuutesi kotikuntasi lainoista? Tarkista velkavastuusi: Suomenkuvalehti.fi.